

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ, НАУКИ ТА МОЛОДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНСТРАЦІЇ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ЦЕНТР НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ
ТВОРЧОСТІ ШКОЛЯРІВ І УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ПРОГРАМА ГУРТКА «ДИЗАЙНУ»

2 роки навчання

Автор програми:
керівник гуртків дизайну
Гурська Ольга Романівна

Тернопіль 2014

Зміст

1. Зміст	2
2. Пояснювальна записка	3
3. Початковий рівень, перший рік навчання. Тематичний план.	7
4. Зміст програми (перший рік навчання).	8
5. Прогнозований результат (перший рік навчання).	11
6. Основний рівень, другий рік навчання. Тематичний план.	13
7. Зміст програми (другий рік навчання).	14
8. Прогнозований результат (другий рік навчання).	17
9. Орієнтовний перелік обладнання.	19
10. Бібліографія.	20

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Протягом історії свого розвитку людина намагалась прикрасити життя, зробити привабливими необхідні речі: одяг, житло, посуд, знаряддя праці. У наш час широке впровадження техніки в усі галузі людської діяльності поставило художників перед необхідністю вирішення різних технічних й естетичних завдань у галузях машинобудування, приладобудування, транспорту та ін. Технічна естетика, або дизайн, у сучасних умовах спрямований на формування гармонійного предметного середовища. Художнє конструювання споріднює матеріальне виробництво з мистецтвом і тим самим збагачує духовний світ людини.

Вивчення та пропаганда технічної естетики й художнього проектування є важливим завданням художньо-конструкторської освіти, що поєднує естетику, техніку, технологію, ергономіку, біоніку, економіку та ін. У наш час дизайн має відродити «душу речей», загублену в гонитві за кількістю та дешевизною.

Професія дизайнера в останні десятиріччя набула величезної популярності, стала необхідною в усіх сферах життя і діяльності людини. Культуру виробництва слід виховувати в людині з дитячих років.

Саме тому у технічній творчості учнів надзвичайно актуальною є робота гуртка технічного дизайну. Навчаючись у гуртку, учні ознайомлюються з технікою різних видів та її розвитком, проводять дослідження на зразках різноманітних транспортних засобів, конструюють і моделюють.

Мета занять гуртка дизайну полягає у тому, щоб розвинути естетичний смак, навчитися малювати, конструювати і створювати різні композиції з технічно-грамотним вирішенням.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

- *пізнавальної*: оволодіння основами дизайну, поняттями проектування предметів і речей;
- *практичної*: формування вмінь і навичок роботи з різними матеріалами та інструментами; конструювання і моделювання макетів та моделей;

- *творчої*: емоційний, фізичний та інтелектуальний розвиток; задоволення потреби особистості у творчій самореалізації, бажання творити і втілювати свої ідеї в життя;
- *соціальної*: виховання культури праці й спілкування; формування позитивних якостей (самостійність, наполегливість, працелюбство); пробудження та формування інтересу до дизайнерської і конструкторської справи; підготовка до активної професійної та громадської діяльності.

Програма гуртка дизайну складена на основі програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України у збірнику програм з позашкільної освіти (Київ, «Грамота», 2007р.), і розрахована для використання в роботі будь-якого закладу освіти, що надає позашкільну освіту і має для цього необхідні умови. Можливе доповнення програми певними розділами в залежності від можливостей закладу, особисто керівника, зацікавленості учнів.

Тривалість занять-шість академічних годин на тиждень. Заняття проводяться два рази на тиждень, тривалістю три академічні години кожне. Індивідуальні заняття проводяться зі здібними, творчо-обдарованими учнями, такими, що готують реферати чи спеціальні роботи, відстаючими учнями чи з дітьми-інвалідами і т.п.

Екскурсії та масові заходи можуть проводитись поза розкладом занять в межах тижневого навантаження керівника.

Теоретичний матеріал рекомендується подавати в два, три етапи протягом заняття. Першим на початку заняття подається основний теоретичний матеріал, теми якого вносяться до календарного плану, а самі заняття повинні характеризуватися поєднанням теоретичних та практичних уроків.

Планування роботи на літній період здійснюється з метою додаткового засвоєння окремих тем чи розділів.

Періодичність практичної роботи керівник гуртка здійснює самостійно, враховуючи інтереси і здібності учнів.

В процесі роботи бажано проводити бесіди пізнавального та загально-виховного характеру. Тематику бесід керівник також підбирає самостійно, в залежності від потреб навчально-виховного процесу.

Програма передбачає оволодіння азами науки дизайну та початковими професійними навиками. Заняття в гуртку формують у дітей творче неординарне мислення, переконують у доцільності формування естетичного предметного середовища. Програма побудована таким чином, щоб через історію розвитку предметного світу дати можливість учням ознайомитись із можливостями дизайну. Поступова подача основ малюнку, образотворчої грамати та композиції дає можливість учням не тільки набути знання та практичні навика, але й сформувати об'ємно-просторове мислення, вміння аналізувати зовнішню форму та конструкцію предметів і речей.

У результаті поступового та систематичного подання матеріалу, ускладнення практичних завдань учні засвоюють програмний матеріал, знайомляться з інструментами дизайнера та матеріалами, що використовуються в роботі і можуть самостійно оперувати набутими знаннями.

Особливість полягає в тому, що програма розрахована на два роки навчання:

- початковий рівень – (1-й рік навчання) 216 год. Із них 122 год. практичних;
- основний рівень – (2-й рік навчання) 216 год. Із них 91 год. практичних.

А вищий рівень – (3-й рік навчання) повинен відповідати критерію свого призначення і розробляти на основі особистісно-орієнтованого, професійно-орієнтованого та компетентнісного підходів із застосуванням новітніх технологій і професійної профільної підготовки.

Специфіка даної навчальної програми обумовлена універсальністю теоретичної та практичної частини, що дає можливість використовувати набуті знання та вміння художньої та технічної компетентностей для подальшого здобуття професії дизайнера будь-якого напрямку.

Навчання в гуртку посильне для учнів середнього і старшого шкільного віку та учнівської молоді. Також програму можна адаптувати для навчання молодших школярів.

Групи можуть формуватись як з учнів приблизно одного віку, так і різновікові, в залежності від рівня підготовки учнів і можливостей керівника.

Початковий рівень, перший рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Розділ, тема	Кількість годин		
		усього	теоретичні	практичні
1.	Вступне заняття	3	3	-
2.	Поняття про творчу діяльність дизайнера. Історія становлення	27	19	8
3.	Основи малюнку	63	18	45
4.	Образотворча грамота	30	9	21
5.	Композиція	27	15	12
6.	Шрифт. Піктографічні знаки	15	6	9
7.	Людина. Дизайн. Середовище	18	9	9
8.	Дизайн навколо нас	30	15	15
9.	Виставки, екскурсії. Підведення підсумків	3	-	3
Разом		216	94	122

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступне заняття (3 год.)

Мета і завдання гуртка. Знайомство з програмою. Інструктаж з техніки безпеки, протипожежної безпеки, правил поведінки. Організаційні питання.

2. Поняття про творчу діяльність дизайнера. Історія розвитку і становлення (27 год.)

Теоретична частина.

Знайомство з професією дизайнера. Поняття, зміст і можливості дизайну. Предметний світ, його минуле і сучасне. Історичні стилі. Епоха ремісництва, її стиль та інтер'єр. Дизайн в епоху середньовіччя. Зміна загальної форми предметів та одягу в різні періоди. Епоха Відродження. Період класицизму. Росія початку 19-го століття – романтизм. Модерн – новий стильовий напрямок. Використання технологій та мотивів народних ремесел в створенні сучасних виробів.

Практична частина.

Аналіз минулого предметного світу і сучасного виявлення характерних особливостей різних історичних стилів. Дослідження змін загальних форм предметів та одягу в різні історичні періоди. Практичне виконання виробів із використанням мотивів та технологій народних ремесел.

3. Основи малюнку (63 год.)

Теоретична частина.

Малюнок – основа творчої діяльності дизайнера. Графічний дизайн та прикладна графіка. Зображувальні засоби малюнку дизайнера: крапка, лінія, штрих, пляма - техніки їх виконання. Види малюнку. Зображення плоских та об'ємних предметів простих і складних форм. Особливості і прийоми виконання різних малюнків у прикладній графіці.

Практична частина.

Ознайомлення із різними засобами малюнку і техніками виконання. Виконання завдань і тренувальних вправ із застосуванням різних технік малюнку. Відпрацювання технік малюнку при виконанні умовно-плоских предметів

простих і складних форм. Ознайомлення з різними видами малюнку. Застосування крапки, штриха, лінії і плями при виконанні об'ємного і тонового малюнку.

4. Образотворча грамота (30 год.)

Теоретична частина.

Живопис, «рецепти» дизайнеру. Поняття про спектр. Колір, його характеристики і властивості. Матеріали та приладдя для роботи з фарбою. Ознайомлення з різними видами прийомів і технік, що використовуються при роботі з фарбами. Фарби, особливості роботи і застосування. Колористичні закони.

Практична частина.

Ознайомлення із матеріалами та приладдям для роботи з фарбою. Виконання початкових вправ та тренувальних завдань із застосуванням різних засобів і художніх технік. Робота з кольором, відпрацювання прийомів роботи з фарбами. Перехід, поєднання та утворення кольорів, світлих і темних тонів, вливання кольору в колір.

5. Композиція (27 год.)

Теоретична частина.

Поняття «композиція», «структура», «конструкція». Композиційна рівновага, властивості форми. Єдність елементів композиції. Простір і форма. Співвідношення і пропорції. Масштабність. Ритм в композиції, симетрія і асиметрія. Статика і динаміка в композиції. Композиційний центр. Основні засоби композиції. Колір і його тон. Застосування композиційних законів у візуалізації творчого задуму.

Практична частина.

Ознайомлення із засобами композиції, дослідження їх взаємозв'язку та впливу на візуальне відтворення задуму. Використання композиційних законів при виконанні тренувальних завдань по створенню площинних композицій.

6. Шрифт. Піктографічні знаки (15 год.)

Теоретична частина.

Історія виникнення писемності. Шрифт і його різновиди. Орнамент. Піктографічні знаки. Ознайомлення з різними видами шрифтів. Трафарети та прийоми роботи з ними.

Практична частина.

Написання букв алфавіту у клітинках зошита. Відпрацювання прийомів роботи з трафаретами. Виконання орнаментів різного виду.

7. Людина. Дизайн. Середовище (18 год.)

Теоретична частина.

Людина як об'єкт дизайну. Пропорції людини. Предмети та їх середовище. Врахування особливостей фігури людини під час проектування предметів навколишнього середовища.

Практична частина.

Виконання схеми пропорцій тіла людини. Замальовка схем фігури людини в русі. Виготовлення фігурки людини з пластиліну на дротяному каркасі.

8. Дизайн навколо нас (30 год.)

Теоретична частина.

Дизайн сьогодні. Одяг – актуальна тема дизайну. Історія одягу, історичні епохи у костюмі. Сучасні дизайнери та їх діяльність. Використання вторсировини сучасними дизайнерами. Екодизайн.

Практична частина.

Перегляд ілюстрацій, періодичних видань, інтернет-слайдів. Виконання ескізів історичних костюмів моделювання та конструювання найпростіших видів моделей дитячого одягу. Використання втор сировини у дизайнерській творчості. Виконання, трансформування та декорування різноманітних об'ємних форм із підручних матеріалів.

9. Виставки, екскурсії. Підведення підсумків (3 год.)

Відбір та оформлення виставкових експонатів. Екскурсії на виставки та в музеї. Зустрічі з цікавими людьми. Підсумкове заняття.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні поняття про творчу діяльність дизайнера, про його робоче місце, матеріали та інструменти;
- основні поняття дизайну;
- еволюцію речей та предметного світу;
- зображувальні засоби графічного дизайну;
- техніки виконання дизайнерського малюнку;
- види малюнків та художні техніки;
- поняття: «композиція», «структура», «конструкція»;
- закони і засоби композиції;
- різні види шрифтів, орнаментів, піктографічні знаки;
- пропорції тіла людини;
- правила безпеки при роботі з різноманітними інструментами та приладдям.

Вихованці мають вміти:

- розрізняти історичні епохи предметного світу;
- застосовувати зображувальні засоби малюнку та різні техніки виконання;
- всебічно аналізувати об'єкт, виконувати його ескізи;
- виконувати малюнки різними техніками та інструментами;
- використовувати у практиці закони композиції;
- розрізняти види малюнків, шрифтів, орнаментів;
- робити надписи плакатними перами, за допомогою трафаретів і т.п.;
- знати особливості пропорцій тіла людини;
- працювати з різноманітними матеріалами.

Основними методами діагностики передбачуваних результатів є спостереження за роботою, усне опитування, анкетування, тестування дітей, з'ясування побажань батьків, знайомство з досвідом та досягненнями

старших гуртківців з метою досліджень вражень дітей та пробудження в них творчого інтересу.

Основними формами контролю є тестування, самостійна та колективна робота гуртківців, виставки дитячих робіт, конкурси.

Основний рівень, другий рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Розділ, тема	Кількість годин		
		усього	теоретичні	практичні
1.	Вступне заняття	3	3	-
2.	Основи креслення	21	9	12
3.	Спец малюнок	21	9	12
4.	Людина та ергономіка	24	15	9
5.	Дизайн навколо нас: інтер'єр та організація простору	24	15	9
6.	Формотворення	69	41	28
7.	Дизайнерське проектування	54	33	21
Разом		216	125	91

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступне заняття (3 год.)

Інструктаж з техніки безпеки, протипожежної безпеки, правил поведінки. Організаційні питання.

2. Основи креслення (21 год.)

Теоретична частина.

Поняття про креслення. Інструменти та матеріали для креслярських робіт. Вимірювання, побудови та умовні позначення. Поняття про проекції, план, розріз та вигляд.

Практична частина.

Виконання побудов на площині: побудови кутів та перпендикулярів, поділ відрізків на рівні частини, побудови правильних геометричних багатокутних фігур та ін. Побудова проекцій.

3. Спецмалюнок (21 год.)

Теоретична частина.

Перспектива та простір. Види перспективи. Закони перспективи. Перспектива на площині. Просторові форми та способи оптичної корекції.

Практична частина.

Виконання малюнку олівцем паралелепіпеда за законами перспективи. Малювання транспортного засобу. Створення перспективного малюнку кімнати. Відображення перспективного зображення предметів, що знаходяться в кімнаті.

4. Людина та ергономіка (24 год.)

Теоретична частина.

Поняття про ергономіку та антропометрію. Пропорції людини. Особливості людської постаті з погляду ергономіки. Статична антропометрія. Комфортність положень сидячого тіла. Динамічна антропометрія.

Практична частина.

Виконання малюнків фігури людини з схемою основних пропорцій. Замальовка фігури людини в різних положеннях. Виконання схеми планування організацій домашнього робочого місця.

5.Дизайн навколо нас: інтер'єр та організація простору (24 год.)

Теоретична частина.

Залежність інтер'єру від часу і простору. Засоби організацій простору. Меблі. Колір в інтер'єрі. Організація світлового середовища. Зонування квартири.

Практична частина.

Вивчення схематичних зображень предметів інтер'єру. Виконання різних кольорових вирішень однієї і тієї ж кімнати. Розробка і виконання плану квартири із варіантами зонування.

6.Формотворення (69 год.)

Теоретична частина.

Біоніка, її роль в художньому конструюванні. Вивчення і використання біологічних форм для проектування у художньому конструюванні. Основні методи дизайнерської біоніки. Біомеханіка та об'єкти її вивчення. Дизайн форми. Формоутворюючі лінії. Основні закони формотворення. Взаємозв'язок об'єму і простору. Формоутворення складних форм. Комбінаторне формоутворення. Залежність форми предмету від конструкції та використовуваних матеріалів. Паперопластика. Види паперу та інструменти для його обробки. Художньо-зображувальні паперові техніки. Способи створення аплікаційних зображень. Формування просторових конструкцій із паперу, технічні прийоми обробки. Паперова торцева пластика, або «квілінг». Мистецтво орігамі, прийоми роботи. Модульне орігамі, прийоми роботи. Особливості роботи з гофропапером та ін.

Практична частина.

Вивчення рис природних форм. Виконання замальовок природних технічних форм. Замальовка різних форм виробів на основі геометричного модуля (квадрат, трикутник і т.п.). Імітація фактур різних матеріалів. Робота з папером у техніці аплікації. Надбання навичок роботи по виконанню простої об'ємної пластики з паперу. Трансформація форм зі смужок паперу (торцева пластика).

Вивчення схем складання базових форм із аркуша паперу (орігамі).
Виготовлення паперових модулів та вивчення способів їх з'єднання. Надбання навичок роботи з гофропапером.

7.Дизайнерське проектування (54 год.)

Теоретична частина.

Як працюють дизайнери, на чому ґрунтується дизайнерське проектування. Як ми сприймаємо й оцінюємо предметний світ. Предметне середовище. Естетика і технічний зміст предмету. Виготовлення окремих речей. Методика проектування предметів. Передпроектне дослідження. Як працюють над художньо-конструкторським проектом. Ескізне проектування. Моделювання. Макетування виробів. Матеріали для макетування. Художньо-конструкторський проект. Відбір і захист проектів, виробів та виставкових експонатів. Підведення підсумків.

Практична частина.

Орієнтовний вибір теми художньо-конструкторського проекту. Виготовлення ескізів. Виконання креслень макетів. Робота над проектом (чи виробом).

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основи креслення, інструменти та матеріали для виконання креслярських робіт;
- поняття про проекції, план, розріз та вигляд;
- закони і види перспективи, її просторові форми;
- мати поняття про ергономіку та антропометрію (статичну та динамічну);
- пропорції людини, їх особливості з погляду ергономіки;
- засоби організації простору;
- поняття біоніки і біомеханіки;
- основи формотворення;
- види паперопластики та художньо-зображувальні паперові техніки, прийоми роботи з різними видами паперу;
- процес дизайнерського проектування і структуру роботи над художньо-конструкторським проектом;
- методику проектування предметів, моделювання та макетування виробів.

Вихованці мають вміти:

- виконувати прості креслярські роботи: побудови на площині та побудови проекцій і розрізів предметів;
- створювати перспективні зображення предметів і просторових об'єктів;
- відображувати схеми основних пропорцій фігури людини;
- розрізняти схематичні зображення предметів інтер'єру;
- розробляти і виконувати планування просторових об'єктів в кольорових вирішеннях із варіантами зонування;
- всебічно досліджувати і аналізувати природні форми, виконувати їх замальовки;
- імітувати фактури різних матеріалів;
- працювати із різновидами паперу у різних паперових техніках;
- створювати різноманітні паперові форми з паперу та інших матеріалів для моделювання та макетування;

- оцінювати і аналізувати предметний світ;
- здійснювати передпроектне дослідження ;
- виконувати моделювання та макетування;
- працювати над художньо-конструкторським проектом.

Головним досягненням другого року навчання є удосконалення учнями набутих знань, умінь та навичок, застосування їх на практиці; всебічний розвиток творчої особистості розкриття її здібностей і таланту, допрофесійна та початкова професійна підготовка.

Основними методами діагностики передбачуваних результатів є спостереження за роботою, усне опитування, анкетування, тестування дітей, з'ясування їх професійного світобачення, знайомство з досвідом та досягненнями інших гуртківців схожих напрямків роботи, екскурсії на виставки та до музеїв з метою дослідження вражень дітей та пробудження у них творчих ідей.

Основними формами контролю є самостійна та колективна робота; виставки і конкурси; ескізні, проектні та макетні роботи; художньо-конструкторські проекти.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ ІНСТРУМЕНТУ ТА МАТЕРІАЛІВ НЕОБХІДНИХ ДЛЯ РОБОТИ ГУРТКА

Обладнання:

- дошка шкільна;
- кульман або креслярська дошка;
- персональний комп'ютер з принтером (сканер);
- телевізор з відеомагнітофоном, ОУО-плеєр;
- столи, стільці;
- етюдники;
- витяжна шафа;
- електроплитка;
- випалювачі;
- аерографи;
- швейна машинка;
- електропаяльники;
- верстати (свердлильний, токарний);
- клейовий пістолет;
- лампи місцевого освітлювання;
- електролобзик, електродріль;
- цифровий фотоапарат.

Інструменти та матеріали:

- олівці креслярські (різної твердості), резинки;
- олівці кольорові;
- фарби: гуашеві, акварельні, водоемульсійні, олійні, нітрофарби, емалі, барвники, розчинники, пензлі;
- туш чорна, туш кольорова, плакатні пера;

- папір друкарський, кольоровий, креслярський, для художніх робіт, для декоративно-художніх робіт, ватман, різновиди картону;
- фломастери, ручки кулькові та гелеві;
- готовальні або циркулі;
- лінійки креслярські дерев'яні, пластикові та металеві, косинці, рейсшини, лекала;
- ножиці, ніжі канцелярські, леза, шило, пінцети;
- степлер і скоби, скріпки і кнопки, дротини різного виду;
- скотч (односторонній та двохсторонній);
- клей ПВА, клей «Момент», суперклей, клей ЕДП;
- лаки, ґрунтовки, шпаклівки, гіпс, пластилін;
- фанера, оргскло, різновиди пластику, пінопласт;
- набори слюсарних, столярних, кравецьких інструментів;
- лобзики та пилочки;
- обрізки тканини, натуральної шкіри, синтепону, різноманітні нитки, фурнітура і т.п.;
- викрутки, плоскогубці, круглогубці, острогубці, кусачки.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Програми з позашкільної освіти (програма гуртка технічного дизайну), Науково-технічний напрям. – К.: «Грамота» 2007.
2. Образотворче мистецтво. – Видання національної Спілки художників України, 2001-2002.
3. Холмянский Л. М., Щипанов А. С. Дизайн. – К.: Радянська школа, 1991.
4. Волкова Д. И. Школа современного дизайна от А до Я. – М.: Эксмо, 2008.
5. Лунев А. М. Современное пособие по рисованию для юного художника. Увлекательные уроки живописи, графики, дизайна. – Д.: ООО ПКФ «БАО», 2006.
6. Зеленченко Т.Б. Вчись малювати. Посібник. – Т.: Підручники і посібники, 1998.
7. Волкотруб І. Т. Бесіди про художнє конструювання. - К.: Радянська школа, 1978.
8. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти. Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2002.
9. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення. Навчальний посібник. – Т.: Підручники і посібники, 2005.
10. Костенко А. Я., Зимина О. С. Благоустройство квартиры; комфорт, эстетика. – К.: Будівельник, 1986.
11. Кулебашиш Т. Й. Рисунок и основы композиции. – М.: Высшая школа, 1978.
12. Проненко Л. Й. Каллиграфия для всех. – М.: Книга, 1990.
13. Шпара П. Е., Шпара Н.П. Техническая эстетика и основы художественного конструирования. – К.: Вища школа, 1989.
14. Снарский О.В. Шрифты-алфавиты для рекламных и декоративно-оформительских работ. – К.: Реклама, 1979.
15. Гармаш Й. Й. Тайны бионики. – К.: Радянська школа, 1985.
16. Литинецкий И. Б. Бионика. Пособие для учителей. – М.: «Просвещение», 1976.

17. Коммиссаржевский Ф. Ф. История костюма. – Мн.: Современ. литератор, 2004.
18. Дудникова Г. П. История костюма. Учебник. – Р.-на-Д.: «Феникс», 2005.
19. Ковальчук Т. П. Азбука паперової пластики. – Т.: «Навчальна книга – Богдан», 2011.
20. Резніченко Г. В. Робота з папером: навчально-методичне видання. – Т.: «Навчальна книга – Богдан», 2012.
21. Бондар І. Р. Паперопластика. – Т., Х.: Ранок, 2011.
22. Тиха В. Ю., Щербіна Н. І. Квілінг. – К.: Літера ЛТД, 2013.
23. Мелоська Б. А. Оригамі. Пласке, рухоме, кусодама, модульне ори гамі. – Х.: Аргумент Принт, 2013.
24. Міщенко І. Т. Умілі руки. Навчальний посібник. – К.: «Освіта», 1998.
25. Делаем сами. – М.: Издательский дом «Гефест», 1998-2014.